

בין "מלחמת ששת הימים" (1967) ו"מלחמת 12 הימים" (2025)

20.07.2025 | זכי שלום | written by

הניסיון של מלחמת ששת הימים

12 ביוני 1967 ^[1] אולי יום אחד לפני, יום אחרי ^[2] זכור בלבבות של רבים בישראל שחוו אותו בצעירותם כיום של שמחה שלא ידעה גבולות. כחודש קודם לכן, במהלך חגיגות יום העצמאות והמצעד הצבאי שליווה את ישראל תמיד באותו יום, הגיעו לציבור הרחב, טיפין-טיפין, ידיעות על תנועות של הצבא המצרי לעבר סיני. שטח ארץ זה שימש כחיץ בין מצרים וישראל לאורך שנים. לאחר מבצע קדש (אוקטובר 1956) סוכם כי יישאר אזור מפורז, וכך היה למשך עשור שנים.

המהלך המצרי הכה בתדהמה את מקבלי ההחלטות בישראל, ובראשם ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול. ראשי המודיעין בישראל, ששמעם הגיע לכל עבר, "הבטיחו" לו חודש ימים קודם לכן, במסגרת מה שנודע לימים כ"שיבת הערכת מצב לאומית", שקיימת "סבירות נמוכה" שתפרוץ מלחמה לפני 1970. איש לא פקפק בדברים אלה, שבאו היישר מפיו של אלוף אהרל"ה יריב ^[3] "חבר מטכ"ל מלחמת ששת הימים". כל חברי המטכ"ל של אותם ימים זכו לאחר שהסתיימה מלחמת ששת הימים לתהילת עולמים, אולם יותר מכול זכו להערצה ראש אגף המודיעין, אהרל"ה יריב, ומפקד חיל האוויר, מוטי הוד.

זמן קצר לאחר שהארמיות המצריות התייצבו בקרבת הגבול עם ישראל, נעמד שליט מצרים בפני חייליו. בהופעה בוטחת ושחצנית, שמזכירה מאוד את הופעותיו הראוותניות של חסן נסראללה בימי "תפארתו", איים גמאל עבד-אלנאצר שמצרים תסגור את מצרי טיראן ולא תאפשר כניסת אוניות נושאות מטענים אסטרטגיים (קרי: דלק) לישראל. האימה והפחד שלטו בתקופת זמן זו, שבכל פינה בישראל זכתה לכינוי "תקופת ההמתנה". מה הוא סוד ביטחונו העצמי של נאצר, תהו רבים? אולי יש באמתחתו "הפתעות" שנעלמו מעיניו של המודיעין הישראלי המהולל? ראש אמ"ן, יריב, היה הכתובת העיקרית לשאלות אלה. האומנם יעז נאצר לבצע את זממו, שאלו אותו רבים. תשובתו הייתה שלילית. כוונתו, כך טען יריב, הייתה לאיים, להשפיל את ישראל, להעצים את כוחו בזירה הבין-ערבית. מלחמה, כך נפסק, היא מהלך מרחיק לכת מדי מבחינתו. אין לו עניין במלחמה.

נאצר לא האזין להערכות המצב של יריב. הוא ככל הנראה כן רצה במלחמה, או לפחות "שלום" על פי תנאיו ^[4] תנאים ששום ממשלה בישראל לא הייתה מסוגלת לקבל. ישראל של 1967, שפעלה תחת הנהגתה של ממשלת אחדות לאומית וקונצנזוס לאומי רחב, לא חיכתה לנאצר שיפתח במלחמה. היא הורתה לחיל האוויר להנחית מכת מנע במטרה להשמיד את חיל האוויר המצרי,

וכך היה הדבר. תוך שעות ספורות הוכה חיל האוויר המצרי, ואחריו בא תורם של חיל האוויר הסורי והירדני. כוחות הקרקע של צה"ל שעטו לעבר סיני, שטחי יהודה ושומרון ורמת הגולן. כולם נפלו בידי ישראל כפרי בשל.

תוך שבוע ימים מצבה האסטרטגי של ישראל השתנה ללא היכר. ממדינה קטנה ומפוחדת, המחכה בכליון עיניים למעצמות הגדולות שיחלצוה מן הסכנה, היא הפכה למעצמה אזורית הבוטחת בעצמה. ישראל התמלאה גאווה וביטחון עצמי רב. מכאן קצרה הייתה הדרך למעידה האסטרטגית הראשונה, והיא באה במהרה: תחת "מטרייה" של ניצחון היסטורי על מצרים, סוריה, ירדן ועיראק לא היה לישראל ספק שהיא תזכה מכאן ואילך לתקופות רגיעה מתמשכות. מי יעז להתמודד עם עוצמתה של ישראל לאחר מפגן הכוח הזה? זו הייתה הדעה הדומיננטית בירושלים: "אם יחליטו הערבים", אמרה גולדה מאיר בנאום בכנסת ב-9 ביוני 1967, "אזי עליהם לדעת שתבוסתם במלחמה זו לא הייתה האחרונה בשרשרת".

ההתפכחות המייסרת לא איחרה לבוא. תקריות אש מדודות לאורך התעלה החלו ימים ספורים לאחר הפסקת האש. הן הלכו והסלימו לאורך הזמן. מצרים הבינה שישראל מרוצה מן הסטטוס-קוו שנוצר, וכי תעשה הכול כדי למנוע מלחמה נוספת. מצרים גם הבינה שבמצב של מערכה נייחת יש לה יתרון בכוח אדם ובכוח אש. ישראל הכילה תמונת מצב זו. היא הגיבה באורח מידתי, ובפירוש הקרינה רצון להימנע מהסלמה.

ב-21 באוקטובר 1967 חצתה מצרים קו אדום, והטביעה את המשחתת אילת עם 47 חיילים על סיפונה. מצרים ידעה היטב שהטבעת משחתת של מדינה אחרת היא פעולה מלחמתית מובהקת, בוודאי ובוודאי כאשר הדבר כרוך במספר נפגעים כה גדול. הרי ב-2 באוגוסט 1964 דיווחה משחתת אמריקנית על כך שספינת טורפדו של צפון-ווייטנאם ירתה לעברה מטחי ירי קלים. תקרית זו, שזכתה לכינוי "תקרית מפרץ טונקין", הובילה את הקונגרס להעניק לנשיא לינדון ג'ונסון סמכויות נרחבות להסלים את הפעילות הצבאית נגד צפון-ווייטנאם. בפועל נחשבת תקרית זו כמעין זרז לתחילת מלחמת וייטנאם.

הנשיא נאצר לא הסתפק בכך. הוא הבהיר באורח ברור וחד-משמעי כבר בוועידת חרטום, 1 בספטמבר 1967, כי לא יהיה שלום, הכרה או משא ומתן עם ישראל. ב-23 ביולי, בוועידת האיחוד הסוציאליסטי הערבי, הוא חזר על עקרונות אלה, והוסיף כי מטרתו היא "הרס מדינת ישראל". ב-6 בנובמבר 1969 הוא טבע את המונח "מה שנלקח בכוח לא יוחזר אלא בכוח". על בסיס עקרונות אלה הוא הוביל למלחמת התשה רוויית דמים נגד ישראל, שנמשכה עד אוגוסט 1970. שנתיים לאחר מכן הוא פתח במלחמת יום הכיפורים, וההמשך ידוע.

מלחמת שנים-עשר הימים

כשישים שנה לאחר מלחמת ששת הימים עמדה מדינת ישראל בפני אתגר ביטחוני חמור. שכנתה הרחוקה ממזרח הגתה תוכנית של ממש להביא להשמדתה. התוכנית כללה יצירת "טבעת אש" של מדינות טרור, שיקיפו את מדינת ישראל במאות אלפי טילים: מצפון היא הקימה את ארגון

החיזבאללה [2] ארגון טרור "מפלצתי" בגודלו [3] וציידה אותו במאות אלפי טילים ורקטות. מדרום פרח וגדל חמאס ברצועת עזה, וגם הוא צויד באלפי טילים ורקטות שהוברחו לרצועה מתוך שטח מצרים. הרחק מדרום הקימה איראן את מדינת החות'ים, שפעלה כארגון טרור לכל דבר. גם בשטחי יהודה ושומרון השקיעה איראן משאבים אדירים כדי ליצור איום ביטחוני על ישראל. היו דיווחים על מעורבות איראנית כבדה גם בקרב ערביי ישראל.

מעל לכול הקימה איראן פרויקט מדעי צבאי שאמור היה לצייד אותה ביכולת גרעינית. באמצעות איום גרעיני זה, ובסיוע של ארגוני הטרור הסובבים את מדינת ישראל ומספר רב של טילים בליסטיים, כך האמינה איראן, היא תוכל להביא ביום מן הימים להשמדתה של מדינת ישראל. לא מדובר היה בחלום הזוי, אלא בתוכנית סדורה ומעשית.

ישראל ניסתה להילחם בתוכנית זו בדרכים חשאיות וגלויות. על פי דיווחים שונים היא פגעה במתקני הגרעין של איראן בדרכים גלויות ונסתרות. לפני כמה שנים הופיעו דיווחים על תולעת מחשבים בשם סטקסנט (**Stuxnet**), שנועדה לשבש את פעילות מתקן ההעשרה בנתנז. בתקשורת הופיעו ידיעות על כך שהיא גרמה להרס של מאות סרכזות (צנטריפוגות) במתקן הגרעיני, מבלי שהאיראנים הבינו את מקור התקלה. בהמשך דווח על פגיעות פיזיות במדעני גרעין איראנים. במקביל נעשו מאמצים מדיניים חובקי עולם, שכללו הטלת עיצומים על טהרן, במטרה לכפות עליה ריסון של פעילותה הגרעינית.

פעילות זו שיבשה ועיכבה את פרויקט הגרעין של איראן לאורך שנים. אולם במהלך המערכה הנחושה שישראל ניהלה נגד חמאס, חיזבאללה והחות'ים, החל ממתקפת חמאס ב-7 באוקטובר 2023, התברר שהפסקת פעילותה הגרעינית של איראן תיתכן רק באמצעות מתקפה צבאית, ובעיקר מהאוויר. נראה שכאשר מדינה בסדר גודל של איראן נחושה להשיג יכולת גרעינית, לא ניתן יהיה לחסום את דרכה רק באמצעים חשאיים או מדיניים-כלכליים.

בחודשים האחרונים החלו להצטבר ידיעות ולפיהן איראן הולכת ומתקרבת לעבר יכולת גרעינית. לאחר עימותים קשים עם איראן, שכללו שיגור מאות טילים בליסטיים לעבר ערי ישראל, היה ברור שאיראן לא תהסס להמשיך בפרויקט שיעניק לה יכולת גרעינית. באמצעותו היא תיצור איום השמדה ממשי נגד ישראל. איום זה, כך העריכה איראן במידה רבה של צדק, ישתק את יכולת הפעולה של מדינת ישראל נגדה.

מול נסיבות אסטרטגיות אלה [4] הדומות להפליא לאלה שעמדו בפני מדינת ישראל שישים שנה קודם לכן, ערב מלחמת ששת הימים [5] לא נותרה לישראל ברירה אלא לצאת למתקפת מנע שתחסל בראש ובראשונה את פרויקט הגרעין האיראני. לישראל היו הישגים אדירים במתקפה: חלק ניכר מן ההנהגה הצבאית ואנשי משמרות המהפכה נהרגו; מדעני גרעין בכירים חוסלו; ומתקני הגרעין הפזורים לרוחבה ואורכה של איראן נפגעו קשות. זמן קצר לאחר מכן שיגרה ארצות הברית מטוס B-2 להפצצת מתקן הגרעין בפורדו המצוי עמוק מאוד במעבה הרים.

סיכום ומסקנות

היום, ממש כמו לפני שישים שנה, סבורים שוב רבים שהמכות ש"חטפה" איראן ירתיעו אותה מפעולות העלולות להעמיד אותה בפני עימות נוסף עם ישראל. גם הצהרות מפורשות של מנהיגי איראן, ולפיהם איראן נחושה בדעתה להמשיך בהעשרה ולא תסכים לשום הסדר שימנע ממנה זאת, אינן מובילות אותם לשינוי הערכה זו.

האם לא כדאי לנו ללמוד מן הניסיון ההיסטורי רווי הדמים של עמנו? האם לא ראוי לנו להגיע למסקנה שכפי שהיינו חייבים לאחר מלחמת ששת הימים להאמין להצהרותיו של הנשיא נאצר כי יחזיר בכוח את מה שנגזל ממצרים במלחמת ששת הימים, לפי דעתו, גם הפעם יש לבחון את נחישותם של מנהיגי איראן להחזיר לעצמם את "זכות ההעשרה" שבראיתם נלקחה מהם על ידי ישראל וארצות הברית? האם לא כדאי לנו להיערך למאמץ איראני מחודש לשקם את היכולת הבליסטית והגרעינית של איראן?

האם לא ברור לנו שהאירנים מעריכים, ובצדק רב, שהמתקפה הנוכחית של ישראל נגד איראן התאפשרה בזכות שילוב נדיר של הסכמות והבנות בין מנהיגי ישראל, ובראשם בנימין נתניהו, ובין הממשל האמריקני, בראשות הנשיא דונלד טראמפ? האם מישהו יכול להבטיח ששני מנהיגים אלה יישארו בתפקידם בחודשים הקרובים? האם מישהו יכול לערוב לכך שכוחות אופוזיציה בישראל ובארצות הברית יובילו את שני המדינות לנקוט מדיניות שונה מבעבר, והרבה פחות מיליטנטית? אולי יצוצו פרשיות שינטרלו את טראמפ (אפשטיין) ואת נתניהו (נבצרות). מדובר בשני מנהיגים מזדקנים, שאולי יתקשו להמשיך בהנהגה בגלל בעיות רפואיות. אולי יד מרצחים חס וחלילה, תשיגם? הנשיא טראמפ ניצל פעמיים מפעולות התנקשות. האם יעמוד לו מזלו גם בפעם שלישית?

מנקודת מבטי, התשובה לכל השאלות האלה ברורה, ומחייבת להגיע למסקנה שאיראן ללא ספק ספגה מכה קשה בעימות המלחמתי האחרון עם ישראל. יחד עם זאת, היא איננה בסדר גודל כזה שיחייב אותה "לשנות דיסקט" ולהביא אותה למסקנה שכדאי לה לבחור ב"דרך השלום", לבטל את פרויקט הגרעין, או להתמקד בפיתוח כלכלי במקום ברכש טילים בליסטיים. מעבר לכך, הנסיבות שהובילו לפעולה המלחמתית נגד איראן היו ייחודיות. יש להניח שאיראן "בונה" על כך שממשלתו של נתניהו תתערער, ושיעלו בתוכה כוחות "מתונים" יותר, שלא יאפשרו יציאה למתקפה נוספת. היא יכולה גם להעריך שנסיבות שונות יובילו לשינוי מהותי במעמדו של הנשיא טראמפ באופן שימנע ממנו חזרה על מתקפת יוני 2025.

מה על ישראל לעשות בנסיבות הנוכחיות? ראשית כול, עליה להיות הרבה יותר צנועה ומאופקת בהערכת הישגי המלחמה שלה מול איראן. בוודאי לא רצוי להקרין סיפוק מן ההישגים כלפי חוץ. עלינו לדעת שאנו מצויים במאבק ממושך עם אומה עתיקת יומין, בעלת כבוד לאומי, שיש בה קבוצה גדולה של אנשים משכילים ומיומנים. ההנהגה האיראנית משוכנעת, בצדק רב, שהשגת "אופציה גרעינית" לאיראן היא מרכיב מרכזי בעיצוב מעמדה האזורי והבינלאומי. לפיכך היא לא

תוותר על נכס זה בנקל. המשטר הנוכחי ספג אומנם מכה קשה, אך הוא נותר יציב ומתפקד "כרגיל".

עלינו להכיר בכך שהנסיבות שאפשרו את המערכה הנוכחית היו ייחודיות ² בעיקר בהיבט של הקשרים המיוחדים שנוצרו בין ממשל נתניהו וממשל טראמפ, הן ברמה המדינית, הן ברמה האישית. מדובר בנסיבות "שבירות", היכולות להשתנות תוך זמן קצר. לפיכך, אנו חייבים להכין את עצמנו הן ברמה הנפשית, הן ברמה המדינית, הן ברמה הצבאית לכך שנצטרך לצאת לסיבוב מלחמתי נוסף, קשה אולי בהרבה מקודמו. יש לנו כל האפשרויות להשיג יכולות כאלה, אם נפעל בהקדם ובהתאם.